

УДК 821.III(73)-3.09“19”

DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6-114-120

The corporality poetics in the American literature
of the 19th-20th centuries

Поетика тілесності в американській літературі
XIX-XX століть

Yuliia Lysanets,

Candidate of Philological Sciences

<https://orcid.org/0000-0003-0421-6362>

julian.rivage@gmail.com

Ukrainian Medical Stomatological
Academy

✉ 23 Shevchenka Str., Poltava
36011

Юлія Лисанець,

кандидат філологічних наук

Українська медична
стоматологічна академія

✉ вул. Шевченка, 23, м. Полтава
36011

Original manuscript received September 02, 2018

Revised manuscript accepted September 21, 2018

ABSTRACT

The article examines the poetic means of corporality expression in the literary and medical discourse of the American literature. The author traced the transformation of the paradigm of human corporality in the US prose of the 19th – 20th centuries. The category of corporality as a way of self-awareness and perception of the world is one of the key aesthetic and philosophical concepts which determines the man's existence and consciousness. The study of the problem of corporality and its representation in fiction reveals the peculiarities of the author's worldview in a particular literary work, a literary direction and national outlook in general, which determines the relevance of the research. The study is the first attempt to analyze the specific features in the embodiment of the corporality category in the literary and medical discourse of the US prose in diachrony. The paradigm of corporality in the literary and medical discourse of the US prose is based on the categories of the beautiful and the ugly, health and disease, norm and pathology. The study found that from the second half of the 19th century, the category of corporality has undergone a series of artistic transformations that have been reflected in the literary and medical discourse of the US prose. The corporality poetics in the US prose of the 19th – 20th centuries demonstrates the following narrative modifications: the body as an inherently inviolable carrier of the human existence; the marginalized body with congenital or acquired disabilities as a means of exposing the societal defects; the body as a testing ground for medical experiments; the motive of fear to lose the autonomy of the body as a metaphor for deprivation of one's own "I"; reduction of individual characteristics of the body by means of metonymical replacement.

Keywords: body, corporality, poetics, narrative, literary and medical discourse, the US prose.

Вступ. Категорія тілесності як спосіб самоусвідомлення, освоєння і сприйняття світу становить одне з ключових естетико-філософських понять, що обумовлює буття людини, її свідоме “Я” (Мерло-Понті, 1999).

О. Бандровська вказує на сутнісну роль тіла “як джерела думки, пізнання, інформації про світ” (Бандровська, 2014: 164), у той час як тілесність є “сферою реалізації людської сутності та взаємин між людьми” (Бандровська, 2014: 167). Дослідження проблеми тілесності та її репрезентації в художній літературі розкриває особливості картини світу окремого твору, літературного напрямку і національного світогляду в цілому, що й зумовлює актуальність даної розвідки.

Матеріал і методи дослідження. Дискурс тілесності у прозі США досліджено на матеріалі творів Натаніеля Готорна, Едгара Аллана По, Марка Твена, Стівена Крейна, Френсіса Скотта Фіцджеральда, Говарда Лавкрафта, Рея Бредбері, Джона Апдайка, Фланнері О’Коннор і Семюела Шема із застосуванням низки методів: історико-літературного, культурно-історичного, наратологічного, методу рецептивного естетики. Мета дослідження – простежити трансформацію парадигми людської тілесності в американській прозі XIX-XX століть. Наукова розвідка є першою спробою з’ясувати специфіку втілення категорії тілесності у літературно-медичному дискурсі американської прози в діахронії.

Результати та дискусії. Парадигма тілесності як комплекс базових характеристик, модусів і атрибутів людини (Муха, 2009) базується на проблематизації категорій прекрасного і потворного, здоров’я і хвороби. Зокрема, ключова роль у процесі концептуалізації людського тіла належить категорії норми та художнім виявам її порушення, адже “нетиповість людини – зовнішня або поведінкова – асоціюється з маргінальністю, виводить її за межі загальних стандартів та стереотипів і в такий спосіб актуалізує властивий західній ментальності принцип бінарності” (Бандровська, 2016: 135). У викладі С. Мукерджі, поняття норми породжує розлогу асоціативну систему закономірностей: “Ми розробили великий каталог нормальних фізіологічних параметрів: кров’яного тиску, зросту, маси тіла, швидкості обміну речовин. Навіть до патології застосовуються терміни, запозичені зі сфери норми: говорять про “середньостатистичного” діабетика, “типовий” випадок серцевої недостатності й “стандарту” реакцію на хіміотерапію. Однак ми погано розуміємо, як людина опиняється за межами звичайності” (Мукерджі, 2017: 66). Водночас, на переконання С. Мукерджі, відхилення від норми постає продуктивним засобом переосмислення сутності людини і світу навколо неї: “Закономірності” дозволяють нам виробляти правила, однак “винятки” діють як дороговкази до глибинних законів” (Мукерджі, 2017: 66).

Філософське осмислення людського тіла у літературно-медичному дискурсі прози США бере свій початок у творчості Натаніеля Готорна. Автор неодноразово звертається до мотиву одержимості зовнішнім виглядом людського тіла, зокрема, порушенням естетичної норми. В оповіданні “The Birthmark” (1843) головний герой прагне домогтися фізичної досконалості свої дружини і позбутися родимки на її обличчі. Оскільки “тіло-об’єкт не існує без зовнішнього суб’єкта-спостерігача” (Бандровська, 2014: 164), сприйняття героїнею власного тіла радикально змінюється з огляду на точку зору Іншого (її чоловіка) – те, що раніше вона вважала чарівним атрибутом свого обличчя, стає огидним тягарем: “To tell you the truth *it has been so often called a*

charm that I was simple enough to imagine it might be so" (Hawthorne, 2011: 178). Родимка, яка за формою нагадує людську долоню, метафорично сприймається чоловіками з оточення героїні як дотик чарівної феї ("...some *fairy* at her birth hour had laid her tiny hand upon the infant's cheek"), у той час як жінки вважають, що відбиток "кривавої руки" спотворює її обличчя: "*the bloody hand*, as they chose to call it, quite destroyed the effect of Georgiana's beauty, and rendered her countenance even hideous" (Hawthorne, 2011: 178). Прикметно, що родимка постає втіленням священного зв'язку між душею і тілом людини: у результаті експерименту родимка зрештою зникає з обличчя жінки, однак душа Джорджіани покидає тіло разом із вадою.

В оповіданні Едгара Аллана По "The Facts in the Case of M. Valdemar" (1845) представлено сеанс псевдонаукової практики мезмеризму, у ході якого лікарі намагаються за допомогою гіпнозу досягнути момент смерті невиліковно хворого пацієнта. Як наслідок, тіло пацієнта зазнає миттєвої декомпозиції і перетворюється на огидну гнійну масу: "there lay a nearly liquid mass of *loathsome* – of *detestable putridity*" (Пое, 1986: 217). Обидва твори постулюють ідею про іманентну збалансованість, досконалість і недоторканність людського тіла, у той час як будь-які спроби втрутитися у природний стан речей мають трагічні наслідки. Не менш важливим є й недовіра до професії лікаря, що обумовлено особливостями розвитку медицини США у XIX столітті (Lysanets, 2018).

Оповідання Марка Твена "Those Extraordinary Twins" (1894) виводить на перший план сіамських близнюків – Анджело та Луджі Капелло. Наративна репрезентація сприйняття і ставлення оточуючих до братів Капелло стає потужним інструментом авторського переосмислення суспільних уявлень про норму і відхилення, адже "наявність персонажа-інваліда <...> дозволяє поглиблювати традиційну або вводити нову проблематику психологічного і соціокультурного характеру (Бандровська, 2014: 222). Так, тіло сіамських близнюків у сприйнятті наратора постає як "страхітлива примара": "*a stupefying apparition* – a double-headed human creature with four arms, one body, and a single pair of legs!" (Twain, 2005: 130).

Стівен Крейну у новелі "The Monster" (1898) звертається до проблеми упередженого ставлення до скаліченого тіла людини у провінційному містечку США. Рятуючи сина міського лікаря від пожежі, конюх Генрі Джонсон отримує тяжкі опіки на обличчі: "His body was frightfully seared, but more than that, *he now had no face*" (Crane, 1998: 166). Новела актуалізує глибинний страх людини втратити обличчя і як наслідок – позбавитися власного "Я", адже "те, що не має обличчя, не має і сенсу" (Подорога, 1995: 334). Жителі містечка піддають жорсткій маргіналізації та остракізму не лише "чудовиська" з опіками, але й сім'ю вдячного лікаря Трескотта, який піклується про Джонсона, незважаючи на осуд спільноти (Lysanets (1), 2018): "Nature has very evidently given him up. He is dead. You are restoring him to life. You are making him, and *he will be a monster...*" (Crane, 1998: 169).

В оповіданні "The Curious Case of Benjamin Button" (1922)

Френсіса Скотта Фіцджеральда перед читачем розгортається гротескний наратив інверсованого розвитку тіла. Як наслідок, тіло головного героя як літературний експеримент автора на рівні нарації постає рушійною силою сюжету, а також слугує продуктивним базисом для авторського переосмислення усталених норм і суспільних уявлень про норму (Лисанець (2), 2018).

Мотив порушення недоторканності тіла після смерті людини спостерігаємо в оповіданні Говарда Лавкрафта "Herbert West – Reanimator" (1922). Головний герой твору – амбітний лікар-дослідник, для якого не існує моральних обмежень і який переконаний, що тіло людини – не більше ніж складний механізм, який можна "перезапустити" після смерті. У наративі спостерігаємо відверто цинічне ставлення до людського тіла як матеріалу дослідження: "Herbert West needed *fresh bodies* because his life-work was the reanimation of the dead" (Lovecraft, 2015: 26); "*Two biological points* he was exceedingly anxious to settle – first, whether any amount of consciousness and rational action be possible without the brain <...> and second, whether any kind of ethereal, intangible relation distinct from the material cells may exist to link the surgically separated parts of what has previously been a single living organism" (Lovecraft, 2015: 28).

В оповіданні Рея Бредбері "Chrysalis" (1942, опубл. 1946) пацієнт Сміт впадає у загадковий і незрозумілий науці стан коми. Як наслідок, тіло пацієнта втрачає свою автономію і перебуває під повним контролем чотирьох лікарів, внутрішні мотиви яких далекі від високоморальних (Lysanets (2), 2018). У наративі лікаря несвідомий пацієнт зредукований до піддослідного "тіла": "*Bodies just don't act this way!*" (Bradbury, 1946: 75).

У романі Джона Апдайка "The Centaur" (1963) Джордж Колдуелл невдоволений власним тілом, яке постає у його сприйнятті втіленням матеріального світу, до якого протагоніст байдужий. Син головного героя, який хворіє на псоріаз, також соромиться власного тіла у періоди загострення хвороби і проявлення симптомів: "Had the world been watching, it would have been startled, for my belly, as if pecked by a great bird, was dotted with red scabs the size of coins" (Updike, 1988: 54). Водночас у сприйнятті героя псоріаз постає не фізичним недоліком, а радше надлишковим компонентом власного "Я": "Handicap' savored of subtraction, and this was an *addition, something extra added to me*" (Updike, 1988: 54) і відзнакою Божого промислу: "*God, to make me a man, had blessed me with a rhythmic curse that breathed in and out with His seasons*" (Updike, 1988: 53). У зв'язку з цим Пітер насолоджується проявами псоріазу на дотик, метафорично порівнюючи їх із коштовним здобутком: "*Goosebumps stiffened the backs of my arms; I rubbed them briskly, and then like a miser luxuriously counting his coins I ran my palms across my abdomen*" (Updike, 1988: 54).

Продовжуючи ідеї Ф. Ніцше та А. Бергсона про образ тіла у становленні та його нерозривність із досвідом і виявленнями власного "Я", В. Подорога зазначає: "тіло є лише внутрішнім образом і нічим іншим" (Подорога, 1995: 13). Фізична вада тлумачиться як невід'ємний атрибут ідентичності людини і в оповіданні Фланнері О'Коннор "The

Lame Shall Enter First" (1965): персонаж, який страждає на клишоногість, категорично відмовляється від ортопедичного взуття, аргументуючи це цитатою з Біблії: "Кульгаві увійдуть першими (до Царства Божого – Ю.Л.)", що й лежать в основі назви твору.

У романі Семюела Шема "The House of God" (1978) фізіологічні характеристики людського тіла стають відправною точкою у сприйнятті лікарями своїх пацієнтів. Як наслідок, серед працівників лікарні відбувається культивування медичного сленгу, в основі якого лежить прийом синекдохи, коли на передній план виходить хвороба людини або її прояв ("the Yellow Man" – "Жовтий Чоловік", "Boom Boom" – "Бум Бум", "Moe the Toe" – "Мо Палець"). (Лисанець (1), 2018).

Висновки. Таким чином, починаючи з другої половини XIX століття категорія тілесності пройшла ряд художніх трансформацій, що знайшли відображення у літературно-медичному дискурсі прози США. У результаті діахронічного вивчення досліджуваної проблеми в американській прозі XIX-XX століть можемо виокремити такі нарративні модифікації поетики тілесності: тіло як символ іманентно недоторканної екзистенції людини; маргіналізація тіла з вродженими чи набутими вадами; гротескна інверсія розвитку тіла; механізація і деперсоналізація тіла пацієнта; "піддослідне" тіло як полігон для медичних експериментів; метафорична репрезентація "хворого" тіла як засіб саморефлексії; тіло як засіб оприявлення внутрішнього світу людини; метонімічне очуження тіла Іншого. Проблематизація тілесності у літературно-медичному дискурсі прози США спрямована на викриття суспільних вад, переосмислення природи міжособистісних стосунків та самоусвідомлення власного "Я" у взаємозв'язку з оточуючим світом.

Література

1. Бандровська О.Т. Ідентичність Іншого в англійському модерністському романі: тіло поза нормою крізь міждисциплінарні підходи / О.Т. Бандровська // Від бароко до постмодернізму. – 2016. – Вип. XX. – С. 134–140.
2. Бандровська О. Модернізм між минулим і майбутнім: антропологічний дискурс англійського роману: монографія / О. Бандровська. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – 444 с.
3. Лисанець Ю.В. Експансія позатекстового простору: літературно-медичний дискурс у романі Семюела Шема "The House of God" / Ю.В. Лисанець // Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 червня 2018 р.). – Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. – С. 84–87.
4. Лисанець Ю.В. Фізіологічні аберації в оповіданні Ф.С. Фіцджеральда "Загадкова історія Бенджаміна Баттона" / Ю.В. Лисанець // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Літературознавство. – 2018. – Вип. 1(87). – С. 83–93.
5. Мерло-Понті М. Феноменологія восприяття [пер. с фр. под ред. І.С. Вдовиной, С.Л. Фокина] М. / Мерло-Понті. – СПб. : Ювента, Наука, 1999. – 608 с.
6. Мукерджі С. Закони медицини: нотатки на полях невизначеної науки / С. Мукерджі. – Харків : Віват, 2017. – 96 с.
7. Муха О.Я. Тело, плоть, телесность: к методологии определения понятия / О.Я. Муха // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 9. Исследования молодых ученых. – 2009. – Вып. 6. – С. 98–104.

8. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию / В. Подорога. – М. : Ad Marginem, 1995. – 339 с.

9. Bradbury R. *Chrysalis* / R. Bradbury // *Amazing Stories*. – 1946. – 20(4). – P. 70–85.

10. Crane S. *The Red Badge of Courage and Other Stories* / S. Crane. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 320 p.

11. Hawthorne N. *Hawthorne's Short Stories* / N. Hawthorne. – New York : Knopf Doubleday Publishing Group, 2011. – 448 p.

12. Lovecraft H.P. *The Zombie Stories of H. P. Lovecraft* / H.P. Lovecraft. – New York : Courier Dover Publications, 2015. – 96 p.

13. Lysanets Yu. Doctors' Images in Ray Bradbury's *Chrysalis* / Yu. Lysanets // *Modern Philological Research: A Combination of Innovative and Traditional Approaches: Conference Proceedings (April 27–28, 2018)*. – Tbilisi : Baltija Publishing, 2018. – P. 7–9.

14. Lysanets Yu. Narrative Representation of the Physician's Image in the 19th Century U.S. Literature / Yu. Lysanets // *Current Issues of Social Studies and History of Medicine: Joint Ukrainian-Romanian scientific journal*. – 2018. – 3 (19). – С. 88–92.

15. Poe E.A. *Tales of Suspense* / E.A. Poe. – New York : Readers Digest Assn, 1986. – 271 p.

16. Twain Mark. *Pudd'nhead Wilson and Those Extraordinary Twins* / Mark Twain. – New York : Norton, 2005. – 488 p.

17. Updike J. *The Centaur* / J. Updike. – London : Andre Deutsch Ltd, 1988. – 306 p.

References

1. Bandrovska, O.T. (2016). *Identychnistj Inshogho v anghlijskomu modernistsjkomu romani: tilo poza normoju krizj mizhdyscyplinarni pidkhody* [Identity of the Other in the English Modernist novel: body outside the norm through interdisciplinary approaches], *Vid baroko do postmodernizmu – From Baroque to Postmodernism*, Vyp. 20, 134–140 [in Ukrainian].

2. Bandrovska, O. (2014). *Modernizm mizh mynulym i maybutnim: antropologichnyy dyskurs anghlijs'koho romanu: monohrafiya* [Modernism between the past and the future: the anthropological discourse of the English novel: monograph], Lviv : LNU im. Ivana Franka [in Ukrainian].

3. Lysanets, Yu.V. (2018). *Ekspansiya pozatekstovogo prostoru: literaturno-medy`chny`j dy`skurs u romani Semyuela Shema "The House of God"* [Expansion of the non-textual space: literary and medical discourse in "The House of God" by Samuel Shem], *Filologiya pochatku XXI storichchya: trady`ciyi ta novatorstvo: material` Mizhnarodnoyi naukovo-prakty`chnoyi konferenciji (m. Ky`yiv, 15-16 chervnya 2018 r.) – Philology of the beginning of the XXI century: traditions and innovation: materials of the International Scientific and Practical Conference (Kyiv, June 15-16, 2018)*, Kyiv : Tavrijs`kyj nacional`nyj universy`tet imeni V.I. Vernads`kogo, 84–87 [in Ukrainian].

4. Lysanets, Yu.V. (2018). *Fiziologichni aberatsiyi v opovidanni F.S. Fitsdzheral`da "Zahadkova istoriya Bendzhamina Battona"* [Physiological aberrations in "The Curious Case of Benjamin Button" by F.S. Fitzgerald, *Naukovi zapysky Kharkivs'koho natsional`noho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Literaturoznavstvo – Scientific Notes of H.S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv. Literary studies*, Vyp. 1(87), 83–93 [in Ukrainian].

5. Merlo-Ponti, M. (1999). *Fenomenologiya vospriyatiya* [per. s fr. pod red. I.S. Vdovinoy, S.L. Fokina] [Phenomenology of perception], SPb. : Yuventa, Nauka [in Russian].

6. Mukerdzhi, S. (2017). *Zakony medycyny: notatky na poljakh nevyznachenoji nauky* [Laws of medicine: Fields notes of an uncertain science], Kharkiv : Vivat [in Ukrainian].

7. Mukha, O.Ya. (2009). *Telo, plot', telesnost': k metodologii opredeleniya ponyatiy* [Body, flesh, corporality: towards the methodology of definition of concepts], Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 9. Issledovaniya molodykh uchenykh – Bulletin of Volgograd State University. Ser. 9. Researches of young scientists, Vyp. 6, 98–104 [in Russian].
8. Podoroga, V. (1995). *Fenomenologiya tela. Vvedeniye v filosofskuyu antropologiyu* [Phenomenology of the body. Introduction to philosophical anthropology], M. : Ad Marginem [in Russian].
9. Bradbury, R. (1946). *Chrysalis*, *Amazing Stories*, 20(4), 70–85 [in English].
10. Crane, S. (1998). *The Red Badge of Courage and Other Stories*, Oxford : Oxford University Press [in English].
11. Hawthorne, N. (2011). *Hawthorne's Short Stories*, New York : Knopf Doubleday Publishing Group [in English].
12. Lovecraft, H.P. (2015). *The Zombie Stories of H. P. Lovecraft*, New York : Courier Dover Publications [in English].
13. Lysanets, Yu. (2018). *Doctors' Images in Ray Bradbury's "Chrysalis"*, Modern Philological Research: A Combination of Innovative and Traditional Approaches: Conference Proceedings (April 27–28, 2018). Tbilisi : Baltija Publishing, 7–9 [in English].
14. Lysanets, Yu. (2018). *Narrative Representation of the Physician's Image in the 19th Century U.S. Literature*, Current Issues of Social Studies and History of Medicine: Joint Ukrainian-Romanian scientific journal, 3 (19), 88–92 [in English].
15. Poe, E.A. (1986). *Tales of Suspense*, New York : Readers Digest Assn. [in English].
16. Twain, Mark (2005). *Pudd'nhead Wilson and Those Extraordinary Twins*, New York : Norton [in English].
17. Updike, J. (1988). *The Centaur*, London : Andre Deutsch Ltd. [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено поетикальні засоби репрезентації тілесності в літературно-медичному дискурсі американської літератури. Простежено трансформацію парадигми людської тілесності у прозі США XIX–XX століть. Категорія тілесності як спосіб самоусвідомлення, освоєння і сприйняття світу становить одне з ключових естетико-філософських понять, що обумовлює буття людини, її свідоме “Я”. Дослідження проблеми тілесності і вивчення її репрезентації у художній літературі розкриває особливості картини світу окремого твору, літературного напрямку і національного світогляду в цілому. Наукова розвідка є першою спробою з'ясувати специфіку втілення категорії тілесності у літературно-медичному дискурсі американської прози в діахронії. Парадигма тілесності в літературно-медичному дискурсі прози США базується на проблематизації категорій прекрасного і потворного, здоров'я і хвороби, норми і патології. У ході дослідження виявлено, що починаючи з другої половини XIX століття категорія тілесності пройшла ряд художніх трансформацій, що знайшли відображення у літературно-медичному дискурсі прози США. Поетика тілесності в американській прозі XIX–XX століть виявляє ряд нарративних модифікацій: тіло як іманентно недоторканий носій екзистенції людини; маргіналізоване тіло із вродженими чи набутими вадами як засіб викриття суспільних вад; тіло як полігон для медичних експериментів; мотив страху втрати автономії тіла як метафора позбавлення власного “Я”; редукція індивідуальних характеристик тіла шляхом метонімічного заміщення.

Ключові слова: тіло, тілесність, поетика, наратив, літературно-медичний дискурс, проза США.